

70 ב

משרד החינוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

עלון הדרכה להוראת פרשת השבוע
ע"פ הגליונות של נחמה ליבוביץ

תרומה (תשל"א)

הרוצים להתעמק במעשה המשכן ובפרטי עשית הכלים יעינו בגליונות תרומה לשנת תש"ג (ארוך ושלחן), תש"ד (פרטי המנורה), תש"י (הכרובים). שרטוט המראה על מקומם של הכלים בתוך המשכן ימצא הלומד בגליון תש"ב.

גליון שנה זו עוסק רק בשאלות לטעמם של כל הכלים, לפירושם האלגוריי. השאלה הראשונה וביחוד דברי הרמב"ם המובאים בה אינם לפי יכולת תפישתם של מתחילים, וביחוד אם נמצא הגליון רק בידי נותן השעור ואינו לנגד עיני כל אחד מן הלומדים, יתקשו התלמידים להבינו, כי קטעים קשים אינם נלמדים מתוך שמיעה בלבד.

בחוג מתקדמים יותר יש להדגיש את רעיונו העיקרי של הרמב"ם המבדיל בין חפוש טעם למצוה כולה שהוא לדעתו דרך למוד טובה ומועילה ובין חפוש טעם לפרטי המצוה ולפרטי פרטיה שהוא לדעתו "שגעון ארוך". לדבריו אלה מעיר פרופ' היינמן בספרו "טעמי המצוות בספרות ישראל" (מהדורה שלישית מתוקנת חלק א' ע' 82):

בצדק תמהו על ההתקפה הקשה הזאת, ביחוד אחרי שהרמב"ם עצמו כותב בסוף הסברת המצוות שלו (מורה-נבוכים ג' מ"ט בסוף): "הנה זכרתי פרטי המצוות כלם והעירותי על טעמם ולא נשאר מהם דבר שלא נתתי בו טעם רק חלקים מעטים; ואע"פ שעל דרך האמת כבר נתתי גם בהם טעם, יקל לאיש תבונה להוציאו מכח דבריו". ועוד נראה שהרמב"ם נימק את הערצת מספר שבע שבתורה וגם הסביר כמה פרטי מצוות, והנה אין כאן סתירה גמורה; כי כמובן נשארו כמה חלקים שלא דרש את טעמיהם. אולם נגוד מה נשאר. כנראה שם הרמב"ם את פניו נגד המסטיפים המשתדלים להראות את חכמת התורה דוקא על סמך פרטים שהכרח גרם להם.

(המתעניין בשיטת הרמב"ם בבאורו טעמי המצוות יעיין שם בכל הפרק שלו ע' 97-79).

(פרופ' היינמן גם מעיר שהבדל כזה בין חפוש אחר טעם המצוה בכללה לבין חפוש ללא צורך, טועה ומטעה אחרי טעמי פרטי הדברים - הבדל דומה לזה נותן הרמב"ם גם בהבדל שבין הסבר משלים מסוימים בתורה בכללים ובין חפוש אחרי מובנם של פרטי המשלים. דבריו אלה נאמרו בהקדמתו למורה-נבוכים והובאו בגליון ויצא תש"ט שאלה א).

דבריו של בעל העקידה מאפינים את הגישה ההפוכה מזו של הרמב"ם בדרשם דוקא חקירה מדוקדקת בפרטי הדברים מאחר "שהקפידה התורה האלוקית במעשה המנורה, תבניתה וצלמה, קומתה וצורתה...". ויש לצרף אליהם את בקורת האברנבאל לגישתו של הרמב"ם שהובאה בגליון שופטים תשי"ד. (שאלה א!)

לגישת הרמב"ם לטעם המצוה בכללה נמצא כאן דוגמא בשאלה ב. זוהי אחת הדוגמאות המעטות שהרמב"ם מסתפק בהם במה שקורא היינמן (שם) "טעם תועלתי". (דוגמא מאלפת לסוג זה של טעמים ימצא הלומד גם בגליון שמיני תשי"ב לאסור החזיר וכן בגליון בהר-בחוקותי תש"ה לשנת השמיטה, וביותר לקטרת בבית-המקדש גליון תצוה תש"ג שאלה ד).

אין על המורה לכוף את תלמידיו לקבל את טעמו. ואם יטען הטוען שלא תשבץ הנפש מטעם כזה - אל ישתדל לשכנעם. לפיכך הובאו בגליון גם טעמים אחרים וינקוט המורה כאן בדרכו של בעל ספר החינוך הנוהג לסיים אחרי הביאו כמה טעמים שונים מגדולי תורה: "וכל דרך איש ישר בעיניו", או "והבוחר - יבחר". על המורה להביא את תלמידיו לידי זה שיבינו את כל אחד משלושת הקטעים שבשאלה ב ואת גישתו המיוחדת של כל אחד מהם "והבוחר - יבחר". (שאלה ב4).

רצוי שלדברי אברנבאל וטעמו יובאו דברי זכריה פרק ד' א'-ו', שגם בהם מופיעה המנורה כסמל, וברור - וכן גם דעת רוב המפרשים - שעמדה לנגד עיניו המנורה שבמשכן.

נחמה ליבוביץ .